

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมของ
นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ หมู่บ้านจอมบึง
อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี*

Development of Life Quality with
Buddhadhamma to Students in
Muban Chombueng Rajabhat University,
Chombueng District, Ratchaburi Province

เสรีศักดิ์ แสงสุข¹ และ บุญร่วม คำเมืองแสน
Serbsak Sangsuk¹ and Boonruam Khammueangsaen

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Mahamakut Buddhist University

¹Corresponding Author. Email: sangsuk_s@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการนำเสนอแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี” การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าสหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบกรณีศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า

นักศึกษามีความคิดเห็นต่อปัจจัยสนับสนุนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก และมีคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรม โดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก ปัจจัยสนับสนุนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรม อยู่ในระดับสูง

---

* Received May 14, 2017; Accepted September 29, 2017.

($r = 0.72$) มีข้อเสนอแนะว่า ควรอยู่ในท้องถิ่นที่มีความพร้อมทุกๆ ด้าน มีการเลือกคบคนดีมีศีลธรรม ควรยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิตและการเรียน และการทำความดีเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการดำรงตนในสังคม

สรุปแนวทางและองค์ความรู้ใหม่ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึงอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี ที่จะทำให้นักศึกษาประสบความสำเร็จ มีความสุข สุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์ และสุขภาพจิตที่ดี ก็คือ “MIGA” model , M (Motivation) หมายถึง แรงจูงใจเพื่อกระตุ้นตนเอง I (Inspiration) หมายถึงการได้รับแรงบันดาลใจสู่ความสำเร็จ G (Goal) หมายถึง เป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และ A (Activity) หมายถึงกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต

คำสำคัญ : การพัฒนาคุณภาพชีวิต; หลักพุทธธรรม; ปัจจัยสนับสนุน

Abstract

This article presents a guideline and a new knowledge model in development of life quality with Buddhhadhamma of students in Muban Chombueng Rajabhat University. The inter-disciplinary research method with both quantitative and qualitative designs was used in the study. The quantitative approach was mainly focused and followed by a qualitative approach. The quantitative data were analyzed by frequency, percentage, mean ($\bar{X}$), standard deviation (S.D.) and Pearson's correlation coefficient. Qualitative data were analyzed by content analysis.

The results of the study indicated that:

Students in Muban Chombueng Rajabhat University had high levels of the opinions to the factors to development of life quality with Buddhhadhamma in four aspects totally and had life quality with Buddhhadhamma at a high level in four aspects overall. The correlation between the support factors and development of life quality was positive at a high level ($r = 0.72$). The suggestions were as follows:– should live in a suitable place for education, should associate with good people, should live a life based on Dhamma, and doing meritorious deeds is important to living a life in society.

The conclude guideline and the new body of knowledge in development of life quality with Buddhhadhamma that can lead students to achieve the success, happiness, physical health and mental health is a MIGA Model. M (Motivation) to stimulate oneself. I (Inspiration) to get inspiration for success. G (Goal) in development of life quality and A (Activity) to promote the development of life quality.

Keywords: Development of life quality; Buddhhadhamma; The support factors

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคม เพราะเป็นมาตรฐานที่จะทำให้มนุษย์ได้พัฒนาตนเองไปสู่เป้าหมายที่พึงปรารถนา การที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้นั้น จะต้องอาศัยกระบวนการทางการศึกษาที่ต่อเนื่อง โดยเริ่มตั้งแต่ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ซึ่งการจัดการศึกษานี้จะพัฒนาให้ทุกคนมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข นอกจากการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานแล้ว การศึกษาระดับอุดมศึกษาจัดเป็นการศึกษาในระดับสูงและมีความสำคัญยิ่ง ดังที่ ศาสตราจารย์ ดร. วิจิตร ศรีสอ้าน (Srisa - An, 2015) ได้กล่าวถึง การศึกษาระดับอุดมศึกษาไว้ว่า เป็นการศึกษาในระดับสูงต่อเนื่องจากระดับประถมและมัธยมศึกษา โดยหลักสากล ถือว่าเป็นการศึกษาระดับที่ 3 หลายประเทศจึงเรียกการศึกษาในระดับนี้ว่า Tertiary Education, Post-Secondary หรือ Higher Education ครอบคลุมการศึกษาระดับหลังมัธยมศึกษา จนถึงระดับปริญญาเอก

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า สิ่งที่สถาบันการศึกษาต้องการผลิตบัณฑิตเพื่อให้นักศึกษาได้เป็นบัณฑิตที่มีความรู้คู่คุณธรรม แต่เนื่องจากทุกวันนี้โลกมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว เป็นโลกแห่งข่าวสารไร้พรมแดนหรือที่เรียกว่า โลกาภิวัตน์ (Globalization) ประกอบกับความต้องการของมนุษย์นั้นไม่มีสิ้นสุดทำให้คนเกิดแย่งชิงทรัพยากรกัน เอาเปรียบกัน ใช้เทคโนโลยีไม่เหมาะสม ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักศึกษา ทั้งด้านการพัฒนาความสามารถทางสติปัญญา ความสามารถทางร่างกาย ความสามารถในด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น รวมถึงการจัดการด้านอารมณ์ (Achava - Amrung, 2007) ทุกมหาวิทยาลัยต่างเห็นความสำคัญจึงมีความพยายามในการพัฒนานักศึกษาในรูปแบบต่างๆ เพื่อผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพ มีจริยธรรม ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้นั้น จะต้องอาศัยกระบวนการทางการศึกษา เพราะว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักศึกษา เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่นักศึกษาจะต้องมีการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพ จึงจำเป็นที่สถาบันอุดมศึกษาที่เป็นถิ่นที่นักศึกษาเล่าเรียนอยู่นั้นจะต้องสร้างคนให้มีความรู้มีความสามารถมีทักษะพื้นฐานที่จำเป็น มีลักษณะนิสัยจิตใจที่ดีงาม และหลักการปรับตัวตามบริบทของชุมชน (Phra Adikan Suchat Chanthasaro and Viroj Intanon, 2017) ดังนั้น การศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักศึกษานั้นก็เพื่อที่จะให้ได้ศึกษาถึงระบบการศึกษาและปัจจัยสนับสนุนในการศึกษาของสถาบันการศึกษาว่า การบริหารจัดการภายในสถาบันการศึกษา บุคลากรเกี่ยวกับการศึกษา สถานภาพของนักศึกษา และสิ่งแวดล้อมทั้งการจัดการเรียนการสอน เหมาะแก่การศึกษาเล่าเรียน อันจะสัมพันธ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักศึกษาที่จะให้นักศึกษาเกิดแรงจูงใจ ใฝ่ศึกษาสู่ความสำเร็จ และพัฒนาไปในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อเป็นผู้เรียนในยุคศตวรรษที่ 21 ได้แก่ เรียนรู้จากการลงมือทำ และเรียนรู้จากสื่อหรือเทคโนโลยีใหม่ๆ เกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข มีสุขภาพที่แข็งแรง มีความภาคภูมิใจในตนเอง เห็นคุณค่าของการเรียนรู้ (Bundasak et al., 2016; Sotat, 2016) ผู้วิจัยตระหนักดีถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักศึกษาในท้องถิ่นที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในขณะนี้ อาจจะไม่ตระหนักต่อกระแสความรุนแรงของ

ปัญหาต่างๆ ของนักศึกษาตามที่กล่าวมา นักศึกษายังอาจขาดความยับยั้งจิตใจในการใช้ชีวิตของยุคโลกาภิวัตน์นี้ได้ จึงเห็นควรที่จะนำหลักพุทธธรรม เข้ามาช่วยในการบริหารจัดการการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักศึกษาให้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นความรู้ใหม่หรือเป็นการเพิ่มเติมความรู้ที่มีอยู่ก่อน โดยปรับให้เหมาะสมตามบริบทของสังคม (Vitayacheeva & Noparit, 2017)

พระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า มีลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งคือ ให้ความสำคัญในศักยภาพของมนุษย์ เพราะมีหลักการที่ว่า มนุษย์มีศักยภาพที่พัฒนาตนได้ และเมื่อได้รับการฝึกฝนอบรมแล้วก็เป็นผู้ประเสริฐสุด ซึ่งต่างจากสัตว์ประเภทอื่น ดังมีพระพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ที่ฝึกฝนแล้วเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์” (Tripitaka: Thai version/25/321/133) และข้อความอีกตอนหนึ่งกล่าวว่า “ม้าอัสตร ม้าอาชาไนย ม้าสินธพ ช้างใหญ่ที่ได้รับการฝึกแล้ว จึงเป็นสัตว์ประเสริฐ แต่บุคคลผู้ฝึกตนแล้ว ประเสริฐยิ่งกว่านั้น” (Tripitaka: Thai version/25/322/133)

จากพระพุทธพจน์ข้างต้น จะเห็นความสำคัญของการพัฒนาคนว่า คนจะเป็นผู้ประเสริฐหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ก็ต้องได้รับการฝึกตน ส่วนนักศึกษาจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ก็ต้องฝึกตนเช่นเดียวกัน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าหากได้นำหลักพุทธธรรมมาด้วย “หลักจักร 4” (Tripitaka: Thai version/21/31/50) ในฐานะเป็นหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต มาเป็นเครื่องพัฒนานำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ดุลล้อนารถไปสู่ที่หมาย อันเป็นหลักธรรมที่มีอุปการะมาก เป็นเครื่องช่วยให้สามารถสร้างสมความดีอื่นๆ และช่วยให้ประสบความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ประกอบด้วย 1) การอยู่ในถิ่นที่ดี มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสมต่อการพัฒนาชีวิต 2) การสมาคมกับสัตบุรุษ คบเพื่อนที่เป็นคนดีมีศีลมีธรรมเป็นกัลยาณมิตร 3) การตั้งตนเองให้อยู่ในศีลธรรม ทั้งการประพฤติตนในระเบียบ มวินัย มีการตั้งเป้าหมายของชีวิตตามแบบแผนในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง และ 4) ความเป็นผู้ได้ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ทำความดี ละเว้นจากการทำชั่วทั้งปวง ทั้งได้มีโอกาสปฏิบัติธรรม

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาเพื่อหาความสัมพันธ์ของแนวคิดและทฤษฎีทางตะวันตก เกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุนในการศึกษา กับหลักพุทธธรรมว่าด้วย “จักร 4” เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี” เพราะการศึกษาในครั้งนี้จะทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยสนับสนุนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมของนักศึกษา และได้รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี อันจะทำให้ผู้บริหาร คณาจารย์ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องในวงการศึกษา สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ไปใช้ในการกำหนดนโยบาย แผนยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนมหาวิทยาลัย ให้สามารถผลิตบัณฑิตได้อย่างมีความรู้คู่คุณธรรม นำสังคมได้ในศตวรรษใหม่นี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี”

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทฤษฎีทางตะวันตก และทางตะวันออก เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังตารางที่ 1

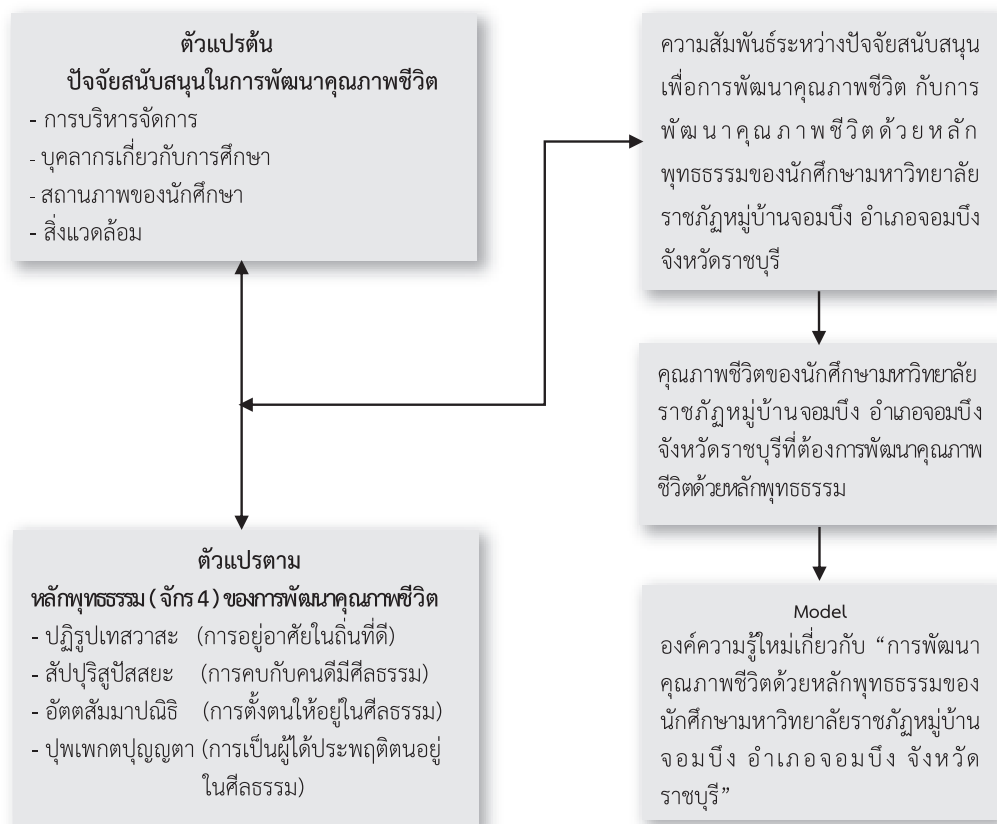
ตารางที่ 1

รูปแบบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ	
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	นักศึกษาระดับปริญญาตรี ในมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี จำนวน 7,196 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นตัวแทนประชากรใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบไม่เจาะจง ด้วยวิธีเปิดตารางสำเร็จรูปของเครจซ์และมอร์แกน ได้กลุ่มตัวอย่าง ทั้งสิ้นจำนวน 367 คน
ขอบเขตเนื้อหา	- ด้านปัจจัยสนับสนุนในการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ 1) การบริหารจัดการ 2) บุคลากรเกี่ยวกับการศึกษา 3) สถานภาพของนักศึกษา และ 4) สิ่งแวดล้อม - ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรม (จักร 4) คือ 1) ปฏิรูปเทสวาสะ การอยู่ในถิ่นที่ดี 2) สัมปยุตตสัมมาสมาธิ การสมาทานกับสัตบุรุษ 3) อุตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนให้อยู่ในศีลธรรม และ 4) ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้ได้ประพฤติดนอยู่ในศีลธรรม
พื้นที่การศึกษา	มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาจากการศึกษาค้นคว้าแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ รวมทั้งเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

รูปแบบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ	
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยนำหนังสือขออนุญาตแจกแบบสอบถาม และเก็บรวบรวมข้อมูลไปยังมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง และแจกข้อมูลแบบสอบถามโดยขอความร่วมมือจากนักศึกษาปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จำนวน 367 คน แล้วนำมาจัดหมวดหมู่ของข้อมูล แล้วบันทึกข้อมูลเป็นรหัสไว้ในเครื่องคอมพิวเตอร์ และประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์
การวิเคราะห์ข้อมูล	- การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุน 4 ด้าน และการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรม (จักร 4) วิเคราะห์โดยใช้การหาค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. - การทดสอบสมมติฐานการวิจัย ใช้สถิติการทดสอบค่าสหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's r) แสดงผลโดยจำแนกตามสมมติฐาน - การวิเคราะห์ข้อเสนอแนะ วิเคราะห์โดยใช้ค่าสถิติความถี่ (Frequency) ร้อยละและนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย
รูปแบบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ	
การสัมภาษณ์เชิงลึก	ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณมาเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือสัมภาษณ์เป็นลักษณะแบบสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์แบบเจาะลึก 9 รูป/คน ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา
การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม	ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์กิจกรรมทางมหาวิทยาลัย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) กิจกรรมการเรียนการสอน และ 2) กิจกรรมที่ทางมหาวิทยาลัยจัดขึ้น ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาตามพฤติกรรมที่สังเกตเพื่อประกอบผลยืนยันการวิจัย
การสนทนากลุ่ม	กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) 10 ท่าน เพื่อยืนยันองค์ความรู้ที่ได้ "Model"

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้แนวคิดหลักจักร 4 ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต แนวคิดจากศาสตร์ของการบริหารการจัดการ (Paper on the Science of administration) ของ กุลิก และลินคอน (Gulick Luther & Lindon Urwick, 1983) มากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังแผนภูมิ ดังนี้

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี” โดยได้สรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

1.1 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นต่อปัจจัยสนับสนุนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี

นักศึกษามีความคิดเห็นต่อปัจจัยสนับสนุนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.85 เมื่อพิจารณาในรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยคือ มากที่สุด คือด้านสถานภาพของนักศึกษา อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 4.06 อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.86 ด้านบุคลากรเกี่ยวกับการศึกษา อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.81 และน้อยที่สุด คือ ด้านการบริหารการจัดการ อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.68 ตามลำดับ

1.2 ผลการวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี

นักศึกษามีคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรม โดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.93 เมื่อพิจารณาในรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ มากที่สุด คือ ด้านอัตตสัมมาปณิธิ อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 4.09 รองลงมา คือ ด้านสปปุริสุปปสยะ อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.99 ด้านด้านพุทเพกตปัญญตา คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.91 และน้อยที่สุด คือ ด้านปฏิรูปเทสวาสะ อยู่ในระดับมาก คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.72 ตามลำดับ

1.3 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยสนับสนุนในการศึกษาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี

ปัจจัยสนับสนุนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรม อยู่ในระดับสูง ($r = 0.72$) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ปัจจัยสนับสนุนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมด้านปฏิรูปเทสวาสะ ด้านสปปุริสุปปสยะ และด้านอัตตสัมมาปณิธิ อยู่ในระดับสูง ($r = 0.62$, $r = 0.63$, $r = 0.61$) แต่ด้านพุทเพกตปัญญตา มีความสัมพันธ์เชิงบวกอยู่ในระดับปานกลาง ($r = 0.57$)

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิคณาจารย์และพระสงฆ์จำนวน 9 รูป / คน เพื่อยืนยันคำตอบของผลการวิจัยเชิงปริมาณ สรุปผลได้ดังนี้

1. หลักพุทธธรรมด้านปฏิรูปเทสวาสะ คือการอยู่ในถิ่นที่ดี พบว่า การเอาใจใส่ของอาจารย์ต่อการเรียนและพฤติกรรมของผู้เรียนมีส่วนเอื้ออำนวยต่อคุณภาพชีวิตของนักศึกษาได้

2. หลักพุทธธรรมด้านสปปุริสุปปสยะ คือ การสมาคมกับคนดีมีศีลธรรม พบว่า การคบคนดีมีผลต่อการศึกษาก่อให้เกิดความก้าวหน้าในการศึกษาประสบความสำเร็จเพราะคนดีหรือกัลยาณมิตรจะคอยแนะนำและคอยตักเตือน ซึ่งการคบคนดีจึงถือว่าเป็นการรับสิ่งแวดล้อมที่ดีที่สุดสำหรับชีวิต ซึ่งตรงกันข้ามกับการคบคนไม่ดี อันเป็นเหตุให้ได้รับสิ่งแวดล้อมที่เลวร้ายที่สุดสำหรับชีวิต

3. หลักพุทธธรรมด้านอัตตสัมมาปณิธิ คือ การตั้งตนเองให้อยู่ในศีลธรรม พบว่า การมีเป้าหมายของชีวิตและดำเนินชีวิตไปตามเป้าหมายที่วางไว้โดยถูกต้อง ซึ่งการตั้งเป้าหมายเป็นสิ่งสำคัญมาก เป็นขั้นตอนแรกในการสร้างความสำเร็จในด้านการศึกษาให้ถูกต้อง ซึ่งเป็นการตั้งเป้าหมายชีวิตแล้วประกอบตนให้ดำเนินตนไปตามเป้าหมาย นักศึกษาที่รักความก้าวหน้าจึงจำเป็นต้องตั้งเป้าหมายในด้านการศึกษา แล้วจึงแสวงหาความรู้ความสามารถ เพียรพยายามเพื่อบรรลุเป้าหมายของการศึกษาที่ตนเองได้ตั้งเป้าหมายเอาไว้ โดยมีอาจารย์ (Coaching) ที่คอยแนะนำและเป็นเนติแบบอย่างที่ดีกับนักศึกษา

4. หลักพุทธธรรมด้านพุทฺเพกตปุญญตา คือ การเป็นผู้ได้ประพฤตินอยู่ในศีลธรรม พบว่า การมีพื้นเดิมดีจากครอบครัวและคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย ย่อมเป็นผลดีกับนักศึกษา ยิ่งในปัจจุบันได้สร้างสมความดีขึ้นอีก ก็เป็นการสั่งสมบุญให้มากขึ้นๆ ไป

3. ผลการวิเคราะห์การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

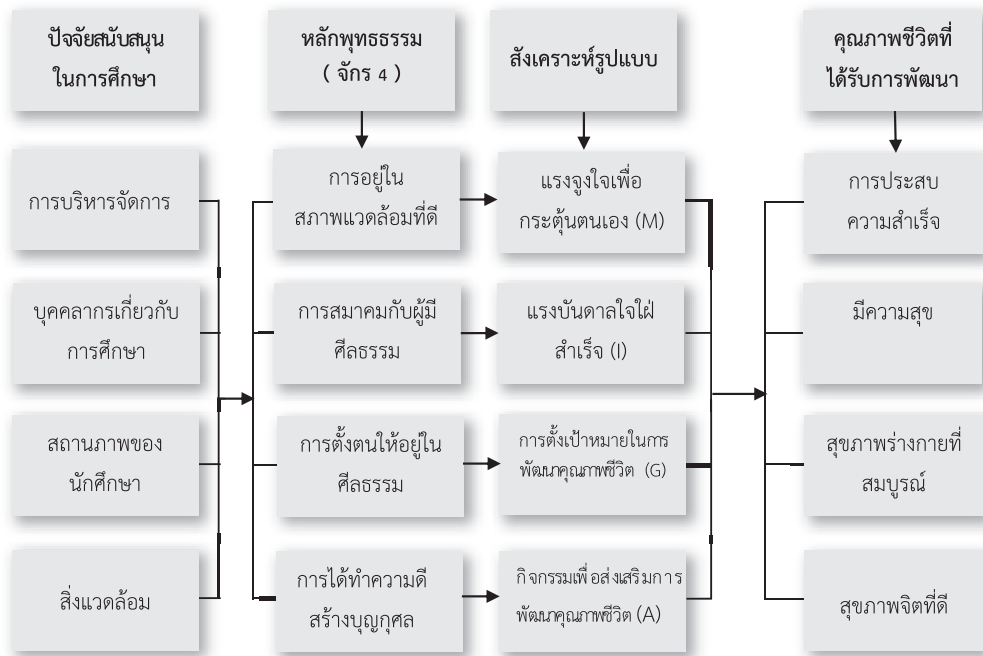
ผู้วิจัยได้สรุปตามข้อมูลที่ได้ในการสังเกตการณ์ แบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ

1) การสังเกตการณ์ในขณะที่ทำการเรียนการสอน สังเกตได้ว่า มหาวิทยาลัยมีคณาจารย์ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการบริหารจัดการ มีบรรยากาศทั้งภายในและนอกห้องเรียนที่เอื้อต่อเสรีภาพของผู้เรียน และมีการจัดการภายในมหาวิทยาลัยอย่างเป็นระบบ

2) การสังเกตการณ์กิจกรรมที่ทางมหาวิทยาลัยกำหนดขึ้น เช่น การปฏิบัติธรรมสวดมนต์ภาวนาทุกวันพุธของนักศึกษา การเป็นจิตอาสาในการบริจาคโลหิต และการร่วมทอดกฐิน เป็นต้น เพื่ออนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมเหล่านี้ ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมและสังเกตการณ์ถึงพฤติกรรมของนักศึกษา สังเกตได้ว่า นักศึกษามีความพอใจต่อการรักษาประเพณีและวัฒนธรรม มีจิตผูกพันต่อกิจกรรม นักศึกษาต่างก็ให้ความสำคัญและตระหนักถึงคุณค่าของกิจกรรมที่ตนเองเข้าร่วมนั้น

4. ผลการวิเคราะห์การสนทนากลุ่ม

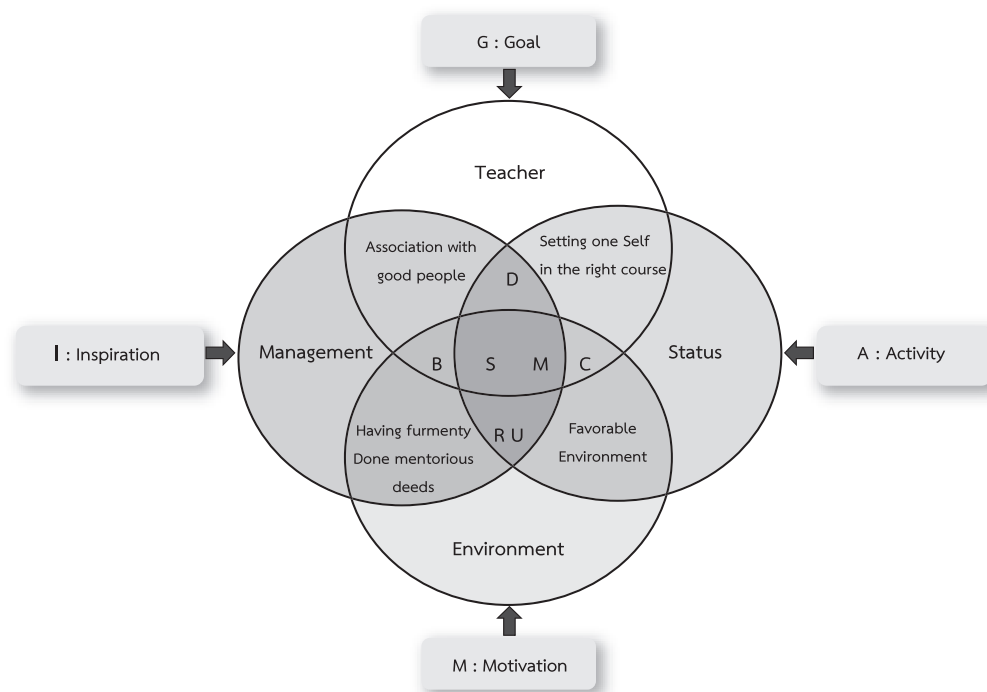
ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ผลจากการวิจัยที่ได้จากการพิจารณาใน 3 แหล่ง คือ 1) ข้อมูลจากผลการวิจัยเชิงปริมาณ 2) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และ 3) ข้อมูลจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัย เพื่อนำมาออกรูปแบบ (Model) เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี แล้วนำรูปแบบเหล่านั้นมาทำการสนทนากลุ่ม สามารถสรุปได้ว่า รูปแบบ “MIGA” Model นี้มีความเหมาะสมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง เพราะสอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือ “จักร 4” ซึ่งเมื่อนำผลการวิจัยเชิงปริมาณ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและการสนทนากลุ่ม จะพบประเด็นที่สอดคล้องระหว่างแนวคิดทางตะวันตกในเรื่องปัจจัยสนับสนุนในการศึกษา และหลักพุทธธรรม “จักร 4” และเชื่อมโยงกันอย่างมีนัยสำคัญ ดังแผนภูมิที่ปรากฏนี้

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี : Development of Life Quality with Buddhadhamma to Students in Muban Chombueng Rajabhat University, Combueng District, Ratchaburi Province (D B S M C R U)

ผลการวิจัยที่ได้จากแบบสอบถาม (Questionnaire) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสนทนากลุ่ม (Focus group) สามารถนำมาสร้างรูปแบบ (Model) การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรม เรียกว่า “MIGA” Model ซึ่งสามารถแสดงแผนภูมิได้ดังต่อไปนี้

“MIGA” Model : รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรม

จากกรอบแนวคิดของ “MIGA” Model ข้างต้น เป็นการเสริมแรงด้วยวิธีการจูงใจให้นักศึกษาแต่ละบุคคลพัฒนาพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม นำมาใช้ในการสร้างการเรียนรู้ อันจะนำไปสู่การพัฒนานาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี ซึ่งจะเป็เครื่องมือในการนำไปปฏิบัติสำหรับนักศึกษา ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

M = Motivation หมายถึง แรงจูงใจเพื่อกระตุ้นตนเองอันเกิดจากการได้อยู่อาศัยและใช้สอยในสภาพแวดล้อมที่ดีของมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี

I = Inspiration หมายถึง แรงบันดาลใจที่มุ่งสู่เป้าหมาย คือ การเรียนให้ประสบความสำเร็จซึ่งอาศัยการบริหาร (Management) โดยดำเนินการตามกรอบวิสัยทัศน์ พันธกิจ ของมหาวิทยาลัย

G = Goal หมายถึง เป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักศึกษา ซึ่งการมีอาจารย์เป็นผู้ชี้ทางไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิต จะทำให้นักศึกษานำแรงจูงใจที่มีในตนเองมาใช้ในการบริหารตนเองให้ไปสู่เป้าหมายของความสำเร็จในระดับต่างๆ

A = Activity หมายถึง กิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ที่มีในมหาวิทยาลัย จะช่วยทำให้นักศึกษามีความรู้ มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี

อภิปรายผลการวิจัย

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายได้ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นต่อปัจจัยสนับสนุนในการศึกษาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี พบว่า นักศึกษามีความคิดเห็นต่อปัจจัยสนับสนุนในการศึกษาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก การที่เป็นอย่างนี้อภิปรายได้ว่า เมื่อนักศึกษาได้เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยที่มีสิ่งแวดล้อมเหมาะต่อการเรียน สมองให้ นักศึกษาเกิดแรงจูงใจใฝ่ศึกษา ทั้งใช้ปัญญากำกับการตัดสินใจเรื่องต่างๆ อย่างมีเหตุผล เกิดการกระทำที่สร้างสรรค์และอำนวยความสะดวกต่อตนเอง ทั้งตระหนักถึงการประสานงานเพื่อช่วยกันสร้างสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมทางการศึกษา เพื่อเป็นผู้เรียนในยุคศตวรรษที่ 21 ได้แก่ เรียนรู้จากการลงมือทำ และเรียนรู้จากสื่อหรือเทคโนโลยีใหม่ๆ เกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข มีสุขภาพที่แข็งแรง มีความภาคภูมิใจในตนเอง เห็นคุณค่าของการเรียนรู้ (Bundusak et al., 2016; Sotat, 2016) และสอดคล้องกับ มาร์คัส เฮนนิ่ง และคณะ (Marcus Henning et al., 2010 : 244 – 256) ที่ศึกษาคุณภาพชีวิตและแรงจูงใจในการเรียน : กรณีศึกษา นักศึกษาแพทย์ พบว่า นักศึกษาจะต้องเผชิญกับหลายความท้าทายในการศึกษา ต้องมีความเข้าใจในความ เป็นแพทย์ โดยเพื่อให้แน่ใจว่านักศึกษาแพทย์นั้นจะต้องได้การฝึกอบรมที่ดีที่สุดในการพัฒนาความรู้ มีพัฒนาทักษะการดูแลตนเองเพื่อที่จะกลายเป็นแพทย์ที่สมบูรณ์แบบ รวมถึงมีความรู้และมีมนุษยธรรม

2. ผลการวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี

จากการวิจัย พบว่า นักศึกษามีคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรม โดยรวมทั้ง 4 ด้าน มีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมาก การที่เป็นอย่างนี้อภิปรายได้ว่า ข้อค้นพบดังกล่าวชี้ให้เห็นถึง นักศึกษามีคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรม ที่เป็นไปในทิศทางที่ดี ทั้งนี้หลักพุทธธรรมเป็นหลักที่เหมาะสมและควรค่าต่อการนำมาประพฤติ ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านการศึกษาที่สามารถนำหลักพุทธธรรม จักร 4 มาพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองในด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระเกื้อพงศ์ ปิยธมโม (Phra Kuaphong Piyatammo, 2009.) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ประโยชน์ของหลักพุทธธรรม 4 ในฐานะเป็นหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต” ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรม 4 ข้อ คือ (1) ปฏีรูปเทสวาสะ(การอยู่ในถิ่นที่ดี มีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม) (2) สปัฏฐูปัสสยะ (การสมาคมกับสัตบุรุษ คบคนดีมีศีลธรรม) (3) อุตตสัมมาปณิธิ (การตั้งตนไว้ถูกทางอยู่ในศีลธรรม และมีเป้าหมายของชีวิต) (4) ปุพเพกตปุญญตา (ความเป็นผู้ได้ทำความดี ละเว้นจากการทำชั่วทั้งปวง สร้างบุญกุศล) ซึ่งสามารถนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นหลักที่สร้างคุณประโยชน์ในทุกๆ ด้าน ทำให้ปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น เพื่อยกระดับชีวิตให้มีคุณภาพสูงขึ้น

3. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยสนับสนุนในการศึกษาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี พบว่ามีความสัมพันธ์กันในระดับสูงซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ การที่เป็นอย่างนี้

อภิปรายได้ว่า ปัจจัยสนับสนุนในด้านการบริหารจัดการ ด้านบุคลากรเกี่ยวกับการศึกษา ด้านสถานภาพของนักศึกษา และด้านสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อหลักพุทธธรรม คือ ปฏิจจสมุปบาท สัมปยุตตปัจจัย อุตตสัมมาปณิธิ และปุพเพกตปุญญตา ซึ่งมีสัมพันธ์เชิงบวกที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของสุวิมล ว่องวานิช และนงลักษณ์ วิรัชชัย (Wongwanich & Wiratchai, 2000) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยและกระบวนการที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมระดับบุคคลเพื่อบ่มบ่มความสำเร็จของส่วนรวมของนักศึกษามหาวิทยาลัย : การศึกษาเชิงปริมาณและคุณภาพ” ตอนที่ 4 แนวทางการพัฒนาคุณธรรม พบว่า (1) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาคุณธรรม (2) การสอดแทรกคุณธรรม ขณะสอน (3) การชี้นำตัวแบบหรือแบบอย่างที่ดี (4) การใช้จิตวิทยาหรือวิธีการต่างๆ ที่จะกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเอง (5) การจัดสภาพแวดล้อม สื่อ เพื่อส่งเสริมคุณธรรมในมหาวิทยาลัย (6) การส่งเสริมยกย่องคนดี ให้รางวัล

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลการศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ดังนั้น นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี ควรรักษามาตรฐานนั้นไว้และพัฒนาให้ถึงระดับมากที่สุด โดยมีนโยบายด้านสภาพแวดล้อม การกล่อมเกลานำให้รู้จักสมาคมกับคนดี ให้นักศึกษามีการตั้งเป้าหมายของชีวิต การปูพื้นฐานความรู้ และเสริมความรู้ เพื่อให้นักศึกษามีหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด นอกจากนั้น ผู้บริหาร คณาจารย์ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องในวงการศึกษาสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ไปใช้กำหนดนโยบาย แผนยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนมหาวิทยาลัย ให้สามารถผลิตบัณฑิตได้อย่างมีความรู้คู่คุณธรรม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยเรื่องนี้ มุ่งเน้นที่จะศึกษาถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต ในประเด็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักพุทธธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดด้านเวลา จึงยังมิได้นำรูปแบบ “MIGA” Model ไปทดลองใช้กับนักศึกษาในมหาวิทยาลัย (Impact) เพื่อเป็นการยืนยันผลสัมฤทธิ์ขององค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย และเมื่อมีการประยุกต์ใช้ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องรูปแบบดังกล่าวประกอบไปด้วยจุดอ่อนและจุดแข็งอย่างไร ใช้ได้ผลหรือประสบความล้มเหลว สอดรับและเหมาะสมกับเหตุ ผล ตน ประมาณ กาล ชุมชน และบุคคลมากน้อยเพียงใด ดังนั้น “การศึกษาผลสัมฤทธิ์ของรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักศึกษา” ก็เป็นประเด็นที่ควรค่าแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะหากมีการศึกษาก็จะถือว่าเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ได้อย่างน่าสนใจและจะมีประโยชน์ต่อวงการศึกษไทยอีกด้วย

References

- Achava - Amrung, P. (2007). *The Development of higher Education Students*. Bangkok: Chulalongkorn University Printing House.
- Bundasak, T. et al. (2016). Being Learners in 21st Century: Teacher and Nursing Students' Perspectives. *Journal of MCU Peace studies*, 4(2), 175-189.
- Gulick Luther & Lindon Urwick. (1973). *Paper on the Science of Administration*. Clifton: Augustus M. Kelley.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1990). *Tripitaka: Thai version*. Bangkok: MCU Press.
- Marcus Henning et al. (2010). Quality of life and motivation to learn: A study of medical students. *Journal Issues in Educational Research*, 20(3), 244-256.
- Phra Adikan Suchat Chanthasaro and Viroj Intanon, (2017). The Development of Life Skills in Making Friendship in Buddhism. *Journal of MCU Peace studies*, 5(1), 119-127.
- Phra Kuaphong Piyatammo. (2009). An Analytical Study of the Advantage of Bahukkaradhamma 4 as The Principle for Development life Quality. *Journal of Research Symposium 2010. Mahamakut Buddhist University*. 12, 70-85.
- Sotat, S. (2016). The Causal Factors of Learning in A Happy Way according To the Basis for Success (Iddhipada 4) of The University Students of Bachelor of Arts Programme in Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University. *Journal of MCU Peace studies*, 4(1), 56-72.
- Srisa - An, V. (2015). *Unit 1: the context of administration in higher education*. In *Middle Level Administrators of Autonomous University*. Nakhon Ratchasima: Suranaree University of Technology.
- Thephasadin Na Ayutthaya, V. (2000). *The Development Moral Principles and Ethics among the higher Education Students*. Bangkok: lib.edu. chula. [in Thai]
- Wongwanich, S. & Wiratchai, N. (2000). *Factors and Process Facilitating the Development of Individual University students' Virtue towards Success for All*. A Quantitative and Qualitative Study. Master. Education (Educational Research). Chulalongkorn University.